

Mavzu: Oilada bolalarni muvaffaqiyatli tarbiyalash shartlari.

Reja:

1. Yosh avlodni tarbiyalashda oilaning tutgan o'ri.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida oila, nikoh va bola tarbiyasi.
3. Oilada bola hayotini oqilona tashkil etish.
4. Oilada bolaning axloqiy tarbiyasi.
5. Xulosa.

O'zbek oilasidagi bola tarbiyasida mehnat va turmushdagi ijobiy milliy an'analar katta rol o'ynaydi. Uzoq tarixga ega bo'lgan mehmondo'stlik an'anasi keyingi paytlarda ijtimoiy tushuncha va shakllar bilan boyib bormoqda.

Yosh avlodni tarbiyalash - murakkab va ko'p qirrali jarayon.

Darhaqiqat, yoshlarni har tomonlama, ham aqlan, ham jismonan barkamol, axloqan yetuk, ma'naviy pok qilib tarbiyalash shu kunning muhim va dolzarb muammolaridan biriga aylanib qoldiki, bu davr va bugungi turmushimizni taqozosidir.

Inson va uning baxt-saodati haqida, uning qadriyatlari haqida g'amho'rlik qilish, qayg'urishni xayriyatki, hechdan ko'ra kech bo'lsada tushunib angladik.

Bu yo'qotib qo'ygan milliy urf-odatlarimiz, qadriyatlarimiz yana qaror topdi. Bu albatta kelgusi avlod uchun katta baxt.

Oila jamiyatning ajralmas zarur qismidir. Unda inson dunyoga keladi. Shu paytda oila insoniyatning uzluksiz naslini davom ettiruvchi bo'lib qolaveradi. Shundan kelib, oila ikkita ulkan ijtimoiy vazifani farzandlarni dunyoga keltirish hamda ularga to'g'ri tarbiya berishni yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Chunki oilada katta yoki kichik narsa bo'lmaydi. Hamma narsa, xatto eng oddiy bo'lib ko'ringan oilaviy munosabatlar bolaga katta ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, rostgo'ylik, samimiylik, sadoqatli, shirinsuhan bo'lish bola kamolatida beqiyos hayotiy muhim vositadir. Bu borada axloq –odobga oid “Hadis” namunalarida shunday deyiladi. Gaplarning yomoni bu yolg'onchilikdir. Yolg'onni hazil bilan han jiddiy ham gapirib bo'lmaydi.

Ota o'z bolalariga biron narsani va'da qilib so'ng uni bajarmay qo'ymasin!

Rostgo'ylik ezgulikka boshlaydi, yovuzlik esa jahannamga.

Rostgo'y odamga yaxshi baho, yomon odamga yomon baho beriladi.

Chaqimchilik ham yomon illatdir, chunki u tufayli odamlar o'rtasi buziladi.

Oilada yoshlarga yaxshiroq ta'sir ko'rsatish uchun avvalambor ularni sevish va hurmat qilish lozim. Chunki kuzatishlardan ma'lum bo'lishicha bolalar ularni seva olgan hurmat qila olganlarning qadrlaydilar, bergan maslahat va yo'l-yo'riqlarning, turli topshiriqlarni bajonidil ado etadilar. Zero ota-onaning mehr-muhabati, chinakam hurmati bolalarda eng go'zal axloqiy tuyg'ularni, ayniqsa qadryatni his qilishda yordam beradi. Bu esa unda kattalar orasida ham kamyop bo'lib qolgan insoniylik sifatlardan hisoblanadi.

Bolaning kelajakda qanday inson bo'lib yetishishi ko'proq ota-onasi va o'z oilasiga hamda unda tarkib topgan muhitga bog'liq."Bola ota-onasidan qayerga ortib boradi" degan gap ayni haqiqat. Demak, farzandlar ota-onalarini davomchilaridir.

Yusuf Xos Xojib "oiladagi" eng ulug' fazilat ezgu qiliq va go'zal hulqdir. Ikkinchisi rostlik, uchinchisi hayot hisoblanadi. Mana shu uch fazilat birlashsa kishi baxtiyor bo'ladi, qut iqbol uning huzuriga bosh urib keladi. Chunki kishining hulqi go'zal bo'lsa uni barcha xalq sevadi."Xulqi yuz bo'lgan kishiga to'rdan joy tegadi" - degan edi.

Oilada bola tarbiyasi xususida gapirilganda yuqorida eslatib o'tganimizdek, uning asosiy manbasi muhabbat, ishonch, o'zaro hurmatni tashkil qiladi. Xech kimga sir emaski oilaning ko'rki ham totuvligi ham

bekamu ko`stligi ham farzandlarning qobilu mo`minligi ham asosan ana shu allomamizning onalik mahoratiga, ayollik nozik qalbiga, yuksak hayosiga, qaynoq mehru muhabbatiga bog`liqdir.

Oilda ota-onaning shu oiladagi kattalarni yurish turishidan tartib so`z madaniyati, kiyinishi, kishilar bilan muomalasi, xatto atrof-muhitga munosabati va shu singari oddiy bo`lib ko`rinadigan xolatlar ham bola tarbiyasiga katta ta`sir qiladi. Hozirda yoshlarni yetuk kishilar qilib tarbiyalash, ishlriga e`tibor keng tus oldi. Chunki jamiyatimizning kelgusi shu yoshlar qo`lida. Yoshlarni axloqan pok, jismonan sog`lom, yetuk kishilar qilib tarbiyalash oilaning oldiga qo`yilayotgan eng muhim talablardan biridir. Buning uchun har bir ota-ona o`z farzandining ezgu maqsadga intiluvchan, kattalarni e`zozlaygigan kichiklarga muruvvatli, o`qish va ishda matonatli qat`iy, tashabuskor, uyushqoq, qiyinchiliklardan qo`rqmaydigan kishilar qilib tarbiyalashlari lozim. Ayniqsa oilada katta yoshli bolalar bilan to`g`ri munosabatda bo`lish juda muhim ahamiyatga ega. Bola ulg`aygan sari kattalar buyrug`ini yoqtirmaydigan bo`lib boradi. Bu buyruq ko`pincha qarshilik ko`rsatish, xatto oqilona talablarni bajarishdan bosh tortish xolarlarini ham keltirib chiqaradi. Shunday paytlarda bolaga muomala tarzini o`rgatish lozim. Buyruq berish o`rniga ishontirish usulini qo`llash kerak, toki ana shu bola shu ishni qilishni shartligini tushinsin. Ana shunda bola har bir ishni ongli ravishda bajarishga tushunsin. Agar katta yoshdagi bolaga pand-nasixat qilinaversa uning g`ashiga tegishi mumkin. Shunday hollarda pedagogik usulga murojat qilinsa yanada yaxshi bo`ladi. Kuzatishdan ma`lum bo`lishicha bolaga ota-onalarnig yoki oilaning katta a`zolarini hadeb nasihat qilaverishi ham ma`qul emas ekan. Buning o`rniga u bilan hamfikir, do`st

kabi munosabatda bo'lish yaxshi samara berar ekan. Ba'zan ota-ona va bola o'rtasida voqealar bo'lib o'tadi. Shunday paytlarda ilgari bo'lib o'tgan ko'ngilsizlikni gapirib ko'ngilni g'ash qilmaslik lozim. O'zbek milliy urf-odatiga ko'ra ko'pincha bolalarning tabiatiga baho berilganda uning ota-onasidagi mavjud hislatlariga nisbat berib baholanadi.

Qadimdan shunday gap qolgan "Qush uyasida ko'rganini qiladi" ya'ni, ha ota-onasiga tortibdi, deyishadi.

Yaxshi xulq ham yomon xulq ham bolalarga avvalo ota-onalardan o'tadi. Demak har bir ota-ona o'z farzandiga yaxshi hislatlarni bolaligidan singdirgani ma'quldir. Shunda u ulg'aygan sari oriyatli, nomusli, burchni his qiladigan hushmomala, odobli, bemorlarga hamdard bo'ladi. "Hadisi sharifda" "Sabr va bardosh tangridan, shoshqoloqlik esa shaytondandir" degan ulug' so'zlarni eslab o'tish joizdir. Shunday ekan oilaning katta yoshdagi a'zolarining bolaga qo'yadigan talablarni hamda ularga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishlarda so'z bilan ishning bir bo'lishi muhim ro'l o'ynaydi. Oilada bunday birlikni bo'lmasligi bola hulq-atvoriga salbiy ta'sir ko'rsatishi muhim. Bola tarbiyasi maktab, oila jamoatchilik va mehnat jamoalarning hamkorligida olib borilsa, tarbiyada ko'zlangan maqsadga erishish mumkin. Shu bois keyingi paytlarda mahalla-kuylarda, turar joylarda olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarning ko'lamiga ancha kengaydi. Yaqinda jumhuryatimizda madrasalar qoshida yoshlarni adolatli, iymonli, ihlosmand, axloqli qilib tarbiyalash maqsadida o'qishlar tashkil etildi. O'qish dasturi aynan yoshlarni "Qur'on Karim" va "Hadis sharif" rivoyatlari bayoni asosida tarbiyalashni ko'zlaydi.

Ota-ona farzandiga qancha qilsa ham oz, lekin farzand ham ota-onani hurmat qilishi lozim. Bu haqda qadimgi hikoytlarda quyidagicha yoziladi.

Ey farzand! Aql yuzasidan bilginki ota-onaning izzat va hurmatini bo`yinga olish lozimdir. Chunki farzandning asli ota-onadir. Nima uchun ota-onani hurmat qilaman deb ko`ngilga keltirma. Bilginkim ular sening uchun o`limga ham tayyordirlar. Agar har farzand aqlli va dono bo`lsa ota-onaning mehru-muhabbatini ado etishdan bosh tortmaydi. Ota-onaning ishi seni parvarish qilish va senga yaxshilik o`rgatishdir.

Ey farzand! Ota-onaning ko`nglini sira ham ranjitma. Ularning qalbini azoblama. Sen ota-onaning haqiga din nuqtai nazaridan rioya qilmasang, ham aql va muruvvat nuqtai nazardan rioya qil, ko`rgil ota-ona seni jonudili bilan parvarish qilishar. Agar sen ularga nisbatan xato ish qilsang, sen hech qachon yaxshilikka sazovar emassan, chunki har kishi ota-onaning yaxshiligini bilmasa birovning yaxshiligiga baho berolmaydi. Farzanding seni hurmat qilishini istasang sen ham onangni hurmat qil, chunki sen ota-onangga nima ish qilsang farzanding ham senga shunday ish qiladi.

Bola mevaga ota-ona esa daraxtga o`xshaydi, daraxtni yaxshi tarbiya qilsang mevasi yaxshi va shirin bo`ladi. Shuningdek ota onaga izzat va hurmatni ko`proq qilsang ularning sen haqingdagi duosi tezroq mustajob bo`ladi.

Meros olish xirsi bilan ota-onaning o`limini also istamagil. Ularning rizqi orqali rizqqa ega bo`lasan, rizq taqsimlash kundagi tiriklik deb o`zingni azobga qo`ymagil.

Sendan ham yaxshiroq bo`lgan kishiga xasad so`zi bilan qaramagil.

Molsizlikdan qashshoq bo`lsang ham aqldan boy bo`lishga harakat qil chunki mol bilan boy bo`lgandan aqliy tomondan boy bo`lgan yaxshiroqdir. Aql bilan mol to`plasa bo`ladi. Lekin mol bilan aql to`plab

bo`lmaydi. Johil tezda kambag`allashadi. Ammo bilgilki aql bir qimmatbaho narsaki uni o`g`ri olib ketolmas o`tda yonmas suvda cho`kmas.

Agar aqling bo`lsa hunar o`rgan chunki hunarsiz aql, libossiz to`n yoki afti yo`q odamdir, derdurlarki bilim aql siymosi.

Ilm o`qib o`ssang izzat ko`rasan

Haqiqatning izin yaxshi bilasan.

Bosh tortib o`qishdan qilsang yalqovlik

So`ngra bolam ko`p pushaymon qilasan.

Aql raso bolalarim biladi.

O`qimagan nori-keyin qoladi.

Ilm bilgan kishi bilsang donodir!

Harna bir maqsadga ega bo`ladi.

Bu quyilgan yo`llar ko`p ulug` yo`ldir.

Aqlli kishilar bu yo`lni biladi.

Odobli o`qingiz o`g`il qizlarim.

Fozil otang nasihati bil shuldir.

Bolaning ota –onaga peshvoz chiqishi yukini, kiymini qo`lidan olishi ham o`zbeklarning qadimiy odati. Masalan ota ishdan kelganda uning jajjigina o`g`ilchasi yoki qizalog`i yugurib borib kiyim boshini yechishga yordamlashadi. Oilaviy munosabatlar bolalarda yaxshi xislatlarni shakllantiradi.

Bir necha lavxa keltiramiz.

Oilada o`rtancha qiz Farida tarbiyasida qiyinchiliklar ko`proq bo`ladi. U ikki o`g`ildan keyingi birinchi qiz edi. Akalari uni birmuncha taltaytirib qo`ydi. Uni juda ardoqlashar uning har qanday hohishini bajarishar edi. Bu unda xudbinlik alomatlarini keltirib chiqardi.

Farida a`lo baholar bilan o`qiydi. Lekin onasi betob bo`lib qolganda ro`zg`or ishlari bilan bo`lib darsni tayyorlay olmay qoladi va uch baho oldi. Bir necha kundan keyin xasta onasi unga ovqat qil deganda Farida shu ovqat tufayli uch oldim deydi-da ovqat qilmaydi. Onasi indamay, bukchayganicha hammaga ovqat pishirib qo`ydi-da o`zi totib ham ko`rolmadi. Darmoni qurib yana yotib oldi. Shuxrat maktabdan kelib ko`rdiki onasining ahvoli yaxshi emas. Sababini surishtirganda onasi hamma gapni aytdi. Farida izza bo`ldi, biroq yana g`alati voqea bo`ldi. Bir kuni onasi undan qo`shniga dori berib kelishini iltimos qildi. Lekin u dars tayyorlayotgani uchun bormadi. Shavkat qilib turgan ishini tashlab dorini qo`shniga elitib berdi. Dam olish kuni bo`lgai uchun hamma uyda edi. Lekin hech kim Faridaga indamadi. Ehtimol shunday qilgani to`g`ri bo`lgandir. Chunki yaqin kishilari indamay qaragani har qanday so`zdan ko`ra kuchliroq ta`sir etadi.

Shundan keyin Faridada qandaydir o`zgarish yuz berdi. U onasi etgandagina emas, balki o`zi bilib onasiga yordam beradigan bo`ldi. U sigir sog`ishni o`rgandi. Dam olish kunlari va kechqurunlari mo`tabar so`zlarni eslatib, ularni ma`nosini uqtirib borish kerak.

Bola tarbiyasi qonuniyatlarini bilmagan vaqtda bola tarbiyasiga e`tibor bermagan ota-onalar bir kuni pand yeydilar. Shunday hollar yuz bermasligi uchun bolaning dunyoga kelishi bilanoq uni to`g`ri tarbiyalash pedagogika fanining shu sohadagi tavsiyalariga e`tibor berish zarur.

Xalqimizda “Har kim ekanini o`radi, bug`doy ekkan bug`doy, arpa ekkan arpa o`radi” degan maqol bor. Demak bola ham ota-onasidan olgan tarbiyasiga qarab o`sadi.

Bolaning hayot yo`li boshlanadigan boshlang`ich qadam jamiyat bo`lib, bola dastavval shu yerda insonni ko`radi. U haqida tushunchaga ega bo`ladi. Oilada uning hulqi, ko`nikmalari odatlari shakllanadi. Oila unga uzluksiz ta`sir ko`rsatib uning faolyatini nazorat qilib boradi. Buning sababi faqat bolaning ko`p vaqti oilada o`tishdagina deb ko`rsatish uncha to`g`ri emas.

Oila balaning yuragiga yaqin tarbiyachidir. Bola ota-onasiga ishonadi. Shuning uchun ham ma`lum davr mobaynida ota-ona bola uchun turmush haqida fikr yurituvchi kishilarga axloqiy baho beruvchi yo`lboshchi bo`lib hizmat qiladi.

Konstitutsiyaning XIV bobida ham “oila” bobi alohida ajratib yozilgan. Oila inson uchun muqaddas va ulug` dargohdir. Inson ana shu dargohda o`sadi, unadi va voyaga yetadi. Oilani mamlakatning kichik bir tarmog`i deb qarash kerak. Butun bir mamlakatni o`ziga hos ishlab chiqarish xo`jaligi iqtisodiy hayoti bo`lganidek, oilada ham ana shular mavjud. Oilada bu hayotni to`g`ri tashkil qilish oila boshlig`i rahbarligida olib boriladi.

Bola 2-3 yoshdayoq idrok eta boshlaydi. “sut bilan kirgan” tarbiya shubhasiz puxta va unutilmas bo`ladi.

Inson bolaligidan voyaga yetganga qadar ota-ona yoki uning o`rnini bosuvchi shaxs tarbiyasida bo`ladi. Bola voyaga yetgach o`zi mustaqil oila quradi.

Odam qaysi oilada bo'lishidan qat'iy nazar unga sadoqatli bo'lib qolishi zarur. Ayniqsa oila a'zolarini o'z xonadoniga sodiqligi bilan bir qatorda shu oilani or nomusi uchun kurashmog'i zarur.

Inson o'z hayotida hamma vaqt oilaga, vataniga do'st, birodariga sadoqatli bo'lishi lozim. Inson shu xonadondan qarindosh urug'lardan uzoqlashadi. Bunday odam vataniga ham, do'stlariga ham sadoqatsiz darbadar bo'lib yetishadi.

Do'stiga sodiq bo'lmagan insonni beqadr bevafo deb ataydi xalqimiz. Bunday odam hech qachon bahtli bo'la olmaydi.

Biz yuqorida oilani mitti mamlakatga o'xshatdik. Har qanday mamlakatni boshlig'i bo'lganidek oilani o'z boshlig'i bo'ladi. Odatda oila boshlig'i otadir. Ota bo'lmagan oilada esa ona, ota va ona bo'lmagan oilada esa katta akka opa yoki boshqa oila a'zolari boshliq sanaladi. Oila boshlig'i kim bo'lishidan qat'iy nazar, uning so'zlari oila azolari uchun qonundir.

Oila boshlig'ini hurmati joyida bo'lib, o'z oila a'zolariga munosib rahbarlik qila olsagina oilda tartib intizom mehnat va o'zaro hurmat va odob axloq joyida bo'ladi.

Maxalla-kuy ham bu oilani hurmat bilan tilga oladi. Bunday xonadonda o'g'il qizlar odobli elga manzur kishilar bo'lib yetishadi. Oila mustaxkam va o'bro'si o'z o'rnida bo'lib oilaning iqtisodiy ahvolini yaxshilamog'i, uning daromadini to'g'ri taqsimlamog'i lozim.

Oilada nimalar yetishtirishni, qanday daromad olishni, uni qanday sarf qilishni yaxshi bilishi oila a'zolari o'rtasida inoqlikni ta'min etish va ularni tarbiyasi uchun g'amxo'rlik qilib borish zarur.

Mustaqil oila qurish, ota-onaga bo'lish, har bir o'g'il-qiz uchun sharaflil vazifadir.

Har qanday tarbiya elementlari dastlab oilada, keyin bog'chada, maktabda tarkib topa boshlaydi.

Oilaviy hayot muammosi oila a'zolari o'rtasida munosabat farzand tarbiyasi davlat ahamiyatiga ega bo'lgan masaladir.

Ba'zan bolalarni yomon qiliqlarini, ota-onalarini hurmat qilmaganliklarini ko'rsak, odatda g'azablanadi kishi.

Kishilarni tartibga chaqiriladi, ammo shunday payitlarda adolatsizlikka yo'l qo'yiladi, bolada yuz bergan yomon hulq atvorida ota-onaning ham aybi bormi yo'qmi bu yo'gi bilan ishimiz bo'lmay qoladi. Ba'zi bir ota-onalar farzandlarini ust-boshlari, yeyish ichishlari g'amini yeyishadi, lekin afsuski ma'naviy va jismoniy extiyojlarini avval bog'chada keyin maktabga havola qilib qo'yib farzand tarbiyasidagi benihoya katta burchlarini his qilmaydilar.

Boshqa bir ota onalar esa bolalarni yoshlikdan taltaytirib, tantiq qilib o'stiradilar. Ularning hulq-atvorlariga, o'qish o'rganishlariga beparvo qaraydilar.

Hali yoshsiz turmushning og'ir yengili, qiyinchiligi va muammolari boshingizni qotirganicha yo'q. Boshingizda ota-onangiz bor. Ularning o'zi yemay sizga yediradi, ichiradi kiymay kiydiradi, siz faqat ota-onaga nimani hohlaysiz, nima yeysiz, nima ichgingiz kelayotgani haqida o'z istagingizni bildirasiz ota-ona esa ularni muhayyo qilishga harakat qiladi. Ammo sizning istagingizni bajarish uchun ota-ona ne mashaqqatlar chekishini bilmaysiz.

Balki bilsangiz ham go'yo ota-ona sizga qarzdor, topib kelishi zarur deb bilasiz.

Bolalik davrini xalqimiz "podshohlik" deb atashadi.

Bolaning ko`nqliga, ra`iyiga hamma ota-ona qaraydi, quloq soladi. Bu to`g`ri, lekin bolalik davrining ham o`ziga hos odobi bor.

“Bola aziz odobi undan aziz” deyiladi. Bolaligidan odobli bo`lgan kishilar katta bo`lganlaridan keyin hurmat-e`tiborga erishadilar. El-yurtga manzur bo`ladilar. Keyinchalik ulg`ayib kasbkorlari bo`lib, oila qurib mustaqil hayot kechirganda inson o`z fikri, hayot tajribasiga suyanib ish ko`rishi, turmushdagi muammolarni hal qilish, qiyinchiliklarni bartaraf qilish yo`lini topishi va o`rganishi mumkin. Insonning kim bo`lib shakllanishi va voyaga yetishini uning bolalik yillariga bolalalikdagi odob-ikromi bilan tajribasiga bog`liq.

Yoshlik yillarida hamma bolalar ham mustaqil fikr yuritish, o`z kelajagi uchun qayg`urishni unchalik bilavermaydi. Ko`proq o`yingaroq bo`ladilar. Kattalarni qilgan nasihatlarini hamma bolalarni ham diqqat e`tiboriga yetib bormaydi. Ayrim bolalar ko`pincha ozgina ko`ngil yozish uchun biror o`yinda ishtirok etmoqni yoki biror qiziqarli narsani tomosha qilishni har qanday foydali ishdan ortiq ko`radilar.

Tabiiyki bolalalikdagi mana shu o`ta erkinlik va o`yingarorlikdan o`zini tiya oladigan, fikr- zikrini, o`zini yorqin kelajagini bunyod etishni o`ylaydigan bolalar doimo o`qishni biror foydali ish bilan shug`ullanishni afzal ko`radilar.

Bunday bolalarni kelajagi porloqdir. Shuning uchun biz o`qituvchilar o`z o`quvchilarimizga quydagilarga amal qilishni o`gatishimiz va shu ruhda tarbiyalashimiz kerak. Agar o`zingni kelajakda baxtli inson bo`lishingizni orzu qilsangiz ota-onangizga mehribon bo`ling. Ularning izzat ikromlarini o`rniga qo`ying. Ota-onangiz buyurgan ishini pishiq-puxta

bajaring va shirinsoʻz boʻling. Ota-ona tayinlagan topshiriqni bajargach darhol natijasini shirinsuhanlik bilan ularga yetkazing.

Ota-onaga buyurgan ishingizni bajarib qoʻydim, natijada bunday boʻldi, deb qoʻysangiz ota-onangiz sizdan nihoyatda quvonadilar va sizning haqingizga duo qiladilar. Siz yana bilinki, odob aql bezagidir. Odobli bolalarni el yoqtiradi. Odobli boʻling. Xalqimizda “oltin olma duo ol, duo oltin emasmi” degan naql bor. Siz bunga amal qiling. Quydagi nasihatlarimizga quloq soling.

Kattalarning pandu-nasihatini diqqat va eʼtibor bilan tinglang va amal qiling.

Kitob oʻqing va bizdan oldin yashagan ota-bobolarimizning bizgacha yetib kelgan hikmatli soʻzlari, axloq va odob toʻgʻrisidagi qimmatli fikrlari va hikmatlarini oʻqib oʻrganing.

Ilm oʻrgan ilmga koʻp sir, yopiq eshiklarni birma-bir ochar.

Yoshlikdanoq biror hunarni puxta oʻrganib boring. Ilojini topsangiz, bir emas bir necha hunarni oʻrganishga harakat qiling. Chunki siz kelajakda oʻz baxtingizni mehnatdan topishingiz kerak.

Mehnat qilmasdan odam baxtli boʻla olmaydi. Shu sababli ham bolalikdagi “oltin davrni behuda ketgazmasdan ushbu fursatdan foydalana oling” Yana shuni unutmanki vaqt juda tez oʻtadi. Hademay bolalik yillari ortda qolib oʻrta maktabni tamomlab, mustaqil hayotga qadam tashlaysiz. Agar bolalikda beparvo boʻlib vaqtni bekor oʻtkazgan boʻlsangiz endi attang qilasiz. Ammo kech boʻladi. Odobli deb el-yurt tilga olgan mahalla-kuyingiz, hurmatga ega boʻlgan ishbilarmon va mohir qoʻlli bolalar va kattalar bilan doʻstlashing, ulardan yaxshi hislatlarni kasb-hunarni oʻrganing.

Maktabda muallimlarni gaplariga, uyda ota-onangiz, sizdan katta yoshdagi odamlarning nasihatlariga diqqat bilan quloq soling, ularning pandu-nasihatlarini yaxshigina tinglang, ana shunda siz elga manzur, mehnatkash, odobli bola bo'lasiz. Bunday bolalarni kelajagi porloqdir.

Ota-onaga hurmat deb aytilayotgan bu dil so'zlarni inson faoliyati ta'sirlangan hayot kitobini birinchi bobi desak mubolag'a bo'lmasa kerak. Chunki yer yuzidagi har-bir odamning albatta ota-onasi bor. Ular insonning dunyoga kelishiga birinchi va asosiy sababchilardir. Shu sababli ham inson uchun ota-ona hurmat shohsupasini qaysi balandligida bo'lishi zarurligini bilishlari zarur.

O'qutuvchi bir tasavvur qilsin. Agar ota-ona bo'lmasa, demak, inson dunyoga kelmaydi. Farzand otaning ham onaning ham jigaridan paydo bo'ladi, deydi xalqimiz.

Farzand haqiqatdan ham jigardan paydo bo'ladi. Buni tibbiyot ilmi ham isbotlaydi.

O'rni kelganda yoshi ulg'aygach, farzand ota-onaning jigaridan paydo bo'lganini tushinib oladi.

Agar shunday bo'lsada, farzand tug'ilgan kuni, ilk bora qo'lga olgan kuni uning ko'zlariga, yuzlariga tikilib turib: "mening farzandim yomon odam bo'lsin" deb niyat qiladigan ota-ona yer yuzida topilmasa kerak. Hamma o'z farzandini yaxshi bo'lishini, dostonlarda o'qigan, ertaklarda eshitgan bahodir, dovyurak, mard va paxlavon bo'lishini orzu qiladi. Shuning uchun ismini ham eng yaxshi ko'rgan asar qahramonlari ismi bilan ataydilar.

Dunyodagi barcha odamlar orasida inson uchun ota-onaday mehribon aziz, qadrdon yo'q. Ota-ona hamma vaqt farzand uchun borlig'ini

ayamaydi. Ayniqsa, bolajon o`zbek halqining milliy fazilatlaridan biri uning nihoyatda farzandsevar ko`p bolalik hususiyati.

Shunday ekan ota-onaga hamma vaqt hurmatda bo`lish farzand uchun ham qarz ham farzdir. Shu sababli ham bobokalonimiz Alisher Navoiy shunday degan edi.

Boshni fido ayla ato qoshig`a,

Jismi qil sadg`a ana boshig`a.

Tun-kun unga aylagil nurdosh,

Birisin oy ayla birisin quyosh.

Haqiqatdan ham ota-onaning hurmatini joyiga qo`ygan ularning pandu nasihatlariga quloq solgan o`z ota-onasiga mehribon farzandni xalqimiz odobli deb ataydilar.

Shuni unutmaslik kerakki ota-onaning quvonchi, xonadonning ermagi bo`lib qolmay balki farzand umr mevasidir. Oila faxri kelajak baxtidir. Oilada inson kamol topadi.

Jamiyatni bo`lg`usi mehnatkash fuqarosi voyaga yetadi.

Insonning qanday kishi bo`lib yetishishi ko`p jihatdan oila tarbiyasiga, ota-ona mas`uliyatiga, vijdoniga, shuningdek ota-onaning bola tarbiyasini umumiy qonunyatlarini yaxshi bilishiga va hayotda ularga qanchalik amal qilayotganiga bog`liqdir. Ota-onalar bolalarning bugungi kundagi intilishlarini ommaviy manfaatlar bilangina cheklab qo`ymasliklari kerak. Bolaning qiziqishini umid va orzulariga sezgirlik bilan quloq solish eng yaxshi tilaklarining qanoat yoshiga imkoniyat yaratilishi kerak.

Oila tarbiyasidagi asosiy talablardan biri shuki oiladagi katta yoshli hamma kishilar bolaga qo`yiladigan tarbiyaviy talablarda bir yoqadan bosh chiqarib ish ko`rishlari kerak.

Ba`zan bolaning onasi yoki buvisi ruxsat bergan narsani otasi taqiqlab qo`yadi, otasi bergan jazoni onasi bekor qiladi. Bolaning bir qilig`ini buvisi maqtasa shu qilig`i uchun ota uni koyiydi va hokoza.

Bunday munosabat tarbiyada hatoliklarni kelib chiqishiga sabab bo`lishi mumkin. Bolalar kattalarni harakatlaridagi kelishmovchilikni ko`rib mug`ombirlik, aldamchilik, hushomadlik qilishga odatlanadilar. Bolaga nisbatan o`zaro kelishmagan talablar qo`yilganda u o`zini butunlay yoqotib qo`yadi va nima qilishni bilmay qoladi. Kattalar o`rtasidagi janjal va mashmashani bola ko`rib turishiga aslo yo`l qo`yib bo`lmaydi. Oilada bolaning to`g`ri tarbiyalamoq uchun er bilan xotinni oiladagi katta yoshdagi kishilarni o`zaro maslahatlashib bola tarbiyasida bir xil yo`l tutishlari g`oyat muhimdir.

Oila a`zolari o`rtasidagi ahillik o`zaro hurmat va g`amxo`rlik bola tarbiyasiga katta ta`sir ko`rsatadi.

Tarbiya ishi bilan doimo shug`ullanish kerak. Tarbiya g`oyat nozik, ko`zga darrov ko`rina qolmaydigan murakkab ish. Uning natijasi birdaniga yuzaga chiqavermaydi. Tarbiya uzoq muddatga cho`ziladigan ota-ona va kattalardan bilmdonlik, qunt sabr-chidam talab qiladigan jarayondir. Tarbiya ishi muntazam shug`ullanishni taqozo etadi. Tarbiyada paysalga solish “keyin” “vaqtim yo`q” “bu arzimas” “mayda-mayda” deb qarash yaramaydi.

Bunday munosabat keyinchalik katta-katta xatolarga olib kelishi mumkin. Tarbiyada hamma narsa muhim deb qilinishi lozim. Bolalarga qo`yiladigan talablar asta-sekin izchillik bilan murakablashtirib boriladi. Shuni alohida uqtirish zarurki, ota bilan ona o`z farzandida qanday axloqiy sifatni tarbiyalanishi mumkun bo`lgan sharoitga solmog`i lozim,

zotan bir dasturxon ustida bolani ozoda ovqatlanishga o`rgatib bo`lmaganidek, bolaga qo`yilgan tarbiyaviy talablarni bajarilishini va qay tarzda bajarilayotganini sinchkovlik bilan kuzatib turib ma`lum axloqiy sifatlar tarbiyalanishi mumkin. Sharoitni yoritmay turib bu qo`yilgan natijalarga erishib bo`lmaydi.

Tarbiya ishi avvalo oilada, maktab va tarbiya muassasalarida, jamoatchilik tomonidan muntazam, maqsadga muvofiq olib boriladi. Demak tarbiyaning muhim hususyatlaridan biri uning sistemali olib borilishi hamda muayyan maqsadga qaratilganligidir. Bola tarbiyasida bu prinsipning buzilishi bolaning hulq-atvoriga o`z ta`sirini ko`satmay qolmaydi. Bola tarbiyasida ota-onani obro`sini hal qiluvchi omillardan biridir.

Ba`zi ota-onalar, bolam menga quloq solmayapti deb shikoyat qiladilar. Bolalarning gapga quloq solmasligi ota-onalarni obro`si yo`qligini ko`rsatuvchi belgilardir. Xo`sh ota-onalar obro`si nima va oilada qanday qilib obro` qozonish mumkin degan savol tug`iladi.

1 Tazyikli obro`- bu daxshatli to`r, chunki bunday obro` do`q qilish, jazolash, qo`rqitishga asoslanadi. Bunday obro` bolani ota-onadan bezdirib qo`yadi.

2 Sohta obro`ning yana bir turi mehr obro`si. Ba`zi ota-onalar bolalariga o`zlarini mehribon ekanliklarini ko`rsatish uchun hadeb ularni erkalaveradilar. Oilada bunday o`zaro munosabatlar natijasida bola bora-bora ikkiyuzlamachi bo`lib o`sadi.

3 Ba`zi oilalarda ota-onalar obro`ni sotib olishga urinadilar. Ba`zi ota-onalar bolaning yaxshi xulqli bo`lishini sotib olmoqchi bo`lishadi. Bunday obro` bolaning tarbiyasiga zarar yetkazadi. Chindan ham obro`

nima degan savol tug'ilishi tabiiy. Ota-onaning bu hayoti jumladan ijtimoiy burchiga bo'lgan munosabati, mehnatsevarligi ota-onasi oiladagi farzandlik burchini qay darajada o'tayotganini oilasi haqida qayg'urishi pok va halol bo'lishi, odamlarga e'tibor va jonkuyarligi ular qozonadigan obro'ning asosidir.

Bolalarni oilada to'g'ri tarbiyalashda butun oilaviy xo'jalikni oqilona tashkil etilishi bolalarni qo'llaridan keladigan ishlarga jalb qilinishi katta ahamiyatga ega. Bolani muayyan mehnatni bajara olishga nechog'lik o'rgatilishi va uni kundalik mehnat qilishga odatlantirgan bolada oilaning foydali a'zosi bo'lish istagini oladigan axloq tarbiyasi vazifalarni ham shu qadar muvaffaqiyatli hal qiladigan bo'lib qoladi.

O'z bolalarining hatto o'z o'zlariga hizmat qilish mehnatidan ham ozod qilib qo'ygan ota-onalar bu bilan katta xatoga yo'l qo'yadilar, natijada bolani mehnat qilishga odatlantirish juda qiyin bo'lib qoladi. Bolaga doimiy topshiriq berib qo'yish shu topshiriqlarni bajarilishini va qilingan ishning sifatini nazorat qilib borish bola bajargan ishga ijobiy yoki salbiy baho berishi natijasidagina bolada mehnatga ishtiyoq paydo bo'la boradi. Bola o'sa borgan sari unga beriladigan mehnat topshiriqlari murakkablashtirib boriladi. Yoshlik chog'idanoq mehnat qilishga odatlangan bola kattalarning mehnatini qadrlaydigan, moddiy boyliklarni tejab-tergab asraydigan bo'lib o'sadi. Ota-onaning rizqsevar bo'lishi, mehnat bilan topilgan har bir tiyin pulni joy-joyiga ehtiyotlab sarflashi, bolalarning ham kichikligidan bu ishlarga o'rganib borishi bola tarbiyasida muhim ro'l o'ynaydi.

Bolaga mehr qo'yish bir-biridan kamsitmaslik kerak. Har qanday ota-ona ham o'z farzandiga mehr qo'yadi. Uni jon dilidan yaxshi ko'radi. Ba'zilar bolani oqilona sevsa, ba'zilar ko'r-ko'rona sevadilar.

Demak, bolaga mehr qo'yish uni sevishda ham farq bor.

Bolani yaxshi ko'rish kerak, albatta ota-ona mehri bola uchun bamisoli quyoshdir. Shu mehr tufayli bola qalbi yorishadi. Obro' do'q qilish, jazolash qo'rqitishga asoslanadi. Bunday obro' bolani ota-onadan bezdirib qo'yadi.

Butun olam unga iliq va munavvar tuyiladi. Lekin bolani beparvo sevishga oilaning ovunchog'iga aylantirib yuborishiga yo'l qo'ymaslik lozim. Bolani oqilona sevish to'g'ri tarbiya asosidir.

Uning qiziqishlarni bilish jismonan bardam inson tarbiyalab yetishtirish imkonini beradi. Bunday farzand o'z navbatida ota-onaga mehr qo'yadi, ularga g'amho'r bo'ladi.

Ayrim ota-onalar bolaga haddan tashqari mehrbonlik bilan girgitton bo'ladilar. Uning hamma vazifalarini o'z zimmasiga oladilar va barcha injiqlik hamda o'jarliklarni ko'taradilar. Natijada bola bemehr bo'lib o'sadi. Bolani ko'r-ko'rona sevish, ko'pincha, ko'ngilsiz oqibatlariga olib keladi. Bolaga oqilona mehr qo'yish ularning birini-biridan kamsitmaslikni taqozo qiladi. Oilda o'sayotgan har bir bolani o'ziga xos qilig'i, odati bor.

Xalqimiz "O'nta bo'lsa o'rni, qirqta bo'lsa qilig'i boshqa" deb bejiz aytishmagan. Ota-onaning hamma bolalarini bir hilda ko'rishi to'g'ri tarbiyaning muhim tomoni bo'lib, u aka-ukalarning ahil, bir-biriga mehribon, oqibatli bo'lishga o'rgatadi. Bola oldida ota-onaning obro'si, hurmatini oshiradi. O'z tuyg'ulari va boshqa odamlarga yaxshi

munosabatda bo'lishga, ular to'g'risidagi g'amho'rlik qilishga, o'rtoqlari bilan chiqishib o'rtoq, do'st bo'lib yashashga odamlar bilan hisoblashishga ular ko'nglini ranjitmaslikka o'rgatadi. Bir ota-onadan tug'ilib bir oilada katta bo'lgan bolalar, ko'pincha fe'l-atvor jihatidan bir-biriga o'xshaydi. Bir muhim gapga quloq soladigan bo'lsa uni to'g'ri kundalik tartibga o'rgatishdir.

Kundalik tartib-rejim bolaning hayotini ma'lum maromga solishdir. Bola hayotining muayyan bir maromda tashkil etishi mehnat bilan dam olishning har bir ishni o'z vaqtida qilishga o'rgatadi. Bola vaqtida mehnat qilib vaqtida dam oladi. Sevgan mashg'uloti bilan ham shug'ullanishga vaqt topadi. Uy yumushlarida dastyorlikka odatlanadi. Natijada bola batartiblikka, saromjon-sarishtalikka hush odobga o'rganadi. Bunday bola hamisha tetik, maqsadga intiluvchan zerzavq bo'ladi.

Bolani darsdan ulgurmasligini asosiy sabablaridan biri uning kun tartibiga odatlanmaganligidandir. Ma'lumki o'quv mashg'uloti bola uchun mehnatning eng murakkab turi bo'lib, undan faol faoliyat, diqqat-e'tibor, chidam va iroda talab etadi.

Kundalik tartibda mehnat bilan dam olish turlarini ratsional ravishda o'qishda muvaffaqiyat qozonishning muhim shartidir.

Uyqu bola hayotida muhim o'rin tutadi. Kun bo'yi sarflangan energiya tungi uyquda tiklanadi. Shuning uchun ham tungi uyquni hech narsa bilan almashib bo'lmaydi. Bolaning vaqtida yotib tinch, to'yib uxlashi uning salomatligi uchun ham yaxshi, o'qishi uchun ham asosiy zamindir.

Ertalabki gimnastika jonga rohat deydilar. Darhaqiqat odam o'zini tetik, bardam his etadi. Ishga tez kirishib ketadi. Tongi kayfiyat yaxshi hosiya

ekanligini bilgan ota-ona o'z farzandiga shu odatni hamisha kanda qilmasligini o'rgatadi.

Vaqtida ovqatlanish, ko'proq to'yimli ovqatlar iste'mol qilish bola organizmini to'g'ri o'sishi va qobiliyatini oshirishga sabab bo'ladi. Bola organizmini oz-ozdan bo'lsada tez-tez ovqatlanishni talab etadi. Bola kuniga to'rt maxal ovqatlanishi kerak. Bolaning yaxshi odat, tartibga o'rgatish kattalardan qunt, sabr chidam talab etadi. Biz ota-onalar bu ishlarni amalga oshirishni o'z burchimiz deb bilishimiz zarur. Maktab, o'quvchilar va ota-onalar o'rtasida yaqin aloqa bo'lsagina oilada bola tarbiyasi juda muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

O'qituvchi, sinf rahbari o'quvchilarning oilada tarbiyalashda doimiy yordam berishga da'vat etilgandir. Maktabning ota-onalari bilan birgalikda olib boradigan faoliyatida ota-onalar majlislari, jamoa, yakka tartibda suhbatlar, ota-onalar konferensiyalari, ota-onalar uchun ularning bolalar bilan olib boriladigan to'g'arak va sinfdan tashqari ishlarga jalb qilish kabi ishning jamoa va alohida shakllari tarkib topgan. O'qituvchi-sinf rahbari oila bilan oila boriladigan ishni mazmuni shakl va metodlarini to'g'ri tanlashi uchun o'z tarbiyalanuvchilarining oilasini juda yaxshi bilishi kerak. Oilani va oilada o'quvchilarni o'rganish metodlari hilma-xildir. Kuzatish suhbat, anketa olish, o'quvchilarning ijodiy ishlarini o'rganish, ota-onalar qiziqishlarini aniqlash, oila a'zolarini mehnat faoliyati bilan tanishish. O'qituvchilik faoliyatini endigina boshlagan sinf rahbari uchun oilaga borish anchagina qiyin kechadi, gohi-gohida esa shubhalanish ham mumkin. O'quvchilarning oilasiga borish kerakmi?

Bu savolga faqat bir hil javob berish mumkin. Ha borish kerak. Shuningdek, o`qituvchi yoki sinf rahbarining ayrim masalani aniqlashi uchun ham borishi mumkin.

O`qituvchilarning o`z o`quvchilari oilalariga borishi, ular birinchi sinfga qabul qilingandan boshlanishi va maktabdagi barcha ta`lim jarayoni mobaynida davom etishi mumkin.

Oila tarbiyasi sharoitlarini o`rganishning tahminiy rejasini.

1.Oila tarbiyasining sharoitlari (moddiy va sanitarik gigiyenasi sharoitlari, kun tartibiga rioya qilishlari, bola sog`lig`ini, ahvoli, oilaning axloqiy muhiti, ota-onalarning qiziqishlari, uy vazifalarining bajarilishi ustidan nazorat)

2. Oiladagi munosabatlarning harakteri, ota-onalar obro`yi.

3. Bolaning oiladagi hulqi, o`z mehnatida ishtirok etishi, mehnat va dam olish tartibining bajarilishi, bolaning o`rtoqlari bevosita o`quvchining mavqeyi.

4. Oila tarbiyasining harakteri rag`batlantirish va jamlash sistemasi, to`g`ri axloq odatlarini shakllantirilgani, ota-onalari, akalari va opalarining namuna bo`lishi.

Oilaga dastlabki borishida o`qituvchi diqqatini oila tarbiyasining umumiy sharoitiga qaratadi. Keyinchalik o`qituvchi bolaning oila sharoitini chuqurroq o`rganishi mumkin. O`qituvchi oilaga borish rejasini ilgariroq o`ylab ko`radi. Oilaga borish maqsadiga qarab ota-onalar bilan ishlashning tegishli dasturini belgilaydi. O`qituvchi bolaning ota-onalariga u haqida qanday ahborotlarni yetkazish mumkinligini belgilab oladi. Avvalo ota-onalarga bolaning ijobiy tomonlarini, yaxshi sifatlarini to`g`ri, batafsil gapirib berishi lozim.

O`quvchini oila a`zolariga hushmuomalalik munosabati ota-onaning unga ihlos qo`yishga ularning ishonchini qozonishga, samimiy bo`lishga yordam beradi.

O`qituvchi ota-onalar bilan birga bo`lgan suhbatda bolaning kamchiliklarini birgalikda yo`qotish yo`llarini belgilaydi. Ota-onalarga pedagogik adabiyotlarni tavsiya etadi. O`z o`quvchilarining oilalarida bo`lib, ota-onalari bilan suhbatlashib, kuzatishlari orqali o`qituvchi ota-onalar bilan yanada muatahkamroq aloqa o`rnatishga, ularning sinf o`qituvchilari bilan olib boriladigan ishlarga jalb qilishga yordam beradi.

Sinf rahbarida ko`pincha ota-onalar bilan uchrashish, ular bilan o`quvchi tarbiyasi haqida maslahatlashish ishtiyoqi tug`iladi. O`quvchilarning uylariga borishga esa hamma vaqt imkon topavermaydi. Ana shunda ota-onalar o`z bolalarini tarbiyasi to`g`risida suhbat uchun maktabga ta`lim va tarbiyaga doir masalalarni birgalikda hal etish imkoniyatini beradi. Ota-onalar bilan yakka tartibda suhbat o`tkazganda o`quvchilarning turmush va sharoitlarinigina aniqlab qolmasdan, balki shu bilan birga ular hatti-harakatidagi aniq voqea hodisalar ularning o`quv mehnat faoliyatidagi kundalik hulq-atvoridagi kamchiliklarga barham berishlari, bo`sh vaqtlarini qanday o`tkazishlarini aniqlab oilsh mumkin. Ota-onalar o`quvchilarning uyda bajaradigan o`quv mashg`ulotlarini yanada ratsional tarzda tashkil etish to`g`risida, ularni mehnatga o`rgatish va shu kabilar to`g`risida maslahatlar olishlari mumkin.

Ota-onalarni o`quvchi tartib-intizomni buzgan, yoki yomon o`qiy boshlagan vaqtidagina chiqarib qolmaslik kerak. Sinf rahbari o`quvchining sinfdan tashqari o`qishlarini tashkil etish haqida uni qandaydir ijtimoiy foydali ishga jalb etish haqida bolaning biron bir

sohadagi qobiliyatini taraqqiy ettirish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish haqida uning ota-onasi bilan kelishib olishi lozim bo`lib qoladi.

Agar maktabga intizomsiz bolalarning ota-onalari chaqirilgan bo`lsa, ular bilan o`quvchiga qo`yiladigan yagona talablar hamda unga ta`sir etishning pedagogik jihatdan o`zini oqlagan chora tadbirlar haqida kelishib olmoq darkor.

Bunda hamisha shu narsani esda tutmoq kerakki ota-onalar pand-nasihat va jerkib urishishga emas, balki pedagogik maslahat, o`rtoqlarcha yordamga muhtoj bo`ladilar. O`quvchilar to`g`risida qilinadigan do`q-po`pisa va o`quvchi ustidan dod qilishdan ko`ra o`quvchiga ta`sir etishning oqilona choralari to`g`risida og`ir vazminlik bilan ishchanlik vaziyatidagi suhbat katta foyda beradi.

